

УДК 159.955.4:33.012.334

**РЕФЛЕКСИВНО-ОЦІННИЙ КОМПОНЕНТ
НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ФАХІВЦЯ
МУНІЦИПАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

О. Л. Ільєнко

**REFLECTIVE-EVALUATIVE COMPONENT
OF THE SCIENTIFIC- METHODOICAL SYSTEM FOR FORMATION
OF COMPETITIVE SPECIALIST IN MUNICIPAL ECONOMY**

O. Ilienکو

У статті розкрито сутність рефлексивно-оцінного компонента науково-методичної системи формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців муніципальної економіки. Аналіз наукової літератури свідчить, що більшість науковців, які досліджували проблему конкурентоспроможності фахівця, наголошують на необхідності розробки науково-методичної системи формування цього утворення в університетському середовищі та виокремлюють як компонент конкурентоспроможності те, що було пов'язаним із здатністю особистості до рефлексії, оцінки особистих ресурсів, самоаналізу та самозміни. Доведено, що рефлексивно-оцінний компонент визначається рефлексією якості процесу і результату професійної діяльності з позицій вимог ринку; здійсненням майбутнім фахівцем самооцінки, самоконтролю, самоаналізу, управління саморозвитком і професійним зростанням, саморегуляції поведінки та діяльності; формуванням знань та умінь самопізнання й самооцінки свого професійного потенціалу; усвідомленням й оцінкою рівня своєї конкурентоспроможності, а також причин, що гальмують її розвиток. Експериментальна робота з формування рефлексивно-оцінного компоненту була проведена у студентів-бакалаврів економічної спеціальності Харківського університету міського господарства імені О. М. Бекетова і довела, що формування рефлексії рівня власної конкурентоспроможності майбутніх фахівців муніципальної економіки має відбуватись як у процесі застосування рефлексивних вправ на навчальних заняттях, так і в процесі самостійної діяльності студентів, яких було орієнтовано на саморефлексію різних видів діяльності, пов'язаної із професійним самовиявленням (навчальних та виробничих практик, проходження співбесіди та корекції резюме, вибору шляхів професійного самовдосконалення тощо).

У результаті реалізації рефлексивних методик майбутні фахівці муніципальної економіки вчилися усвідомлювати власні цілі, оцінювати рівень готовності до професійної реалізації, визначати особисті ресурси, що можуть допомогти у пошуку та отриманні місця роботи, досягати адекватності самооцінки щодо рівня особистої конкурентоспроможності.

Ключові слова: конкурентоспроможність, професійна підготовка, конкурентоспроможний фахівець, фахівець муніципальної економіки, науково-методична система, рефлексивно-оцінний компонент.

In the article the essence of the reflective-evaluative component of the scientific and methodical system of forming the competitiveness of future professionals of the municipal economy is revealed. The analysis of scientific literature shows that the majority of the scientists who studied the problem of the professionals competitiveness emphasize the need to elaborate a scientific and methodological system for forming of this construct in the university environment and distinguish as a component of competitiveness the formation associated with the ability of the individual to reflect, evaluate personal resources, do self-examination and self-change. It is proved that the reflective-evaluative component is determined by the reflection of the quality of the process and the result of the professional activity from the standpoint of market requirements; implementation by a future professional such activities as self-assessment, self-control, self-analysis, self-development and professional growth management, self-regulation of behavior and activities; formation of knowledge and skills of self-awareness and self-evaluation of the professional potential; awareness and evaluation of the competitiveness level as well as the reasons that hinder its development. A pedagogical experiment on the formation of the reflective-evaluative component was conducted with the Bachelor degree students of O. M. Beketov National University of Municipal Economy majoring in Economics. The research has proved that formation of the reflection of the competitiveness level of future professional of municipal economy should take place both in the process of implementation of reflective training in class as well as in the independent activities of the students. The training was focused on the students' self-reflection of various activities related to the profession (academic and industrial trainings, interviews and resume correction, selection of ways for professional self-improvement, etc.).

As a result of implementation of the reflective methods, future professionals of the municipal economy learned to realize their own goals, to evaluate the level of readiness for professional fulfilment, to identify personal resources that can help in finding and obtaining a place of work, to attain adequacy of self-esteem regarding the level of personal competitiveness.

Key words: competitiveness, professional training, competitive professional, professional of municipal economy, scientific and methodic system, reflective-evaluative component.

Вступ. Формування конкурентоспроможності майбутнього фахівця як інтегральною комплексною системною характеристикою признається важливим завданням сучасної вищої школи. Сьогодні недостатньо мати базову підготовку, володіти певним набором професійних знань, умінь, навичок. У сучасних реаліях важливими стають готовність до діяльності в умовах конкурентної боротьби, здатність забезпечити собі стійке положення на ринку праці, підтвердження чому знаходимо в державних нормативних документах.

Так, Національною доктриною розвитку освіти України передбачається перехід до нового типу гуманістично-інноваційної освіти,

що буде сприяти сутнісному збільшенню інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу особистості суспільства: «Освіта, отримана в Україні, стане конкурентоздатною в європейському та світовому просторі, а людина – захищеною на ринку праці» (*Національна доктрина*, 2001).

Для вирішення завдання формування конкурентоспроможності фахівця, зокрема в галузі муніципальної економіки, необхідно розробити та впровадити науково-методичну систему формування конкурентоспроможності майбутнього фахівця в університетському середовищі. Визначення рефлексивно-оцінного компонента такої системи та аналіз процесу його формування є необхідним для розуміння конкурентоспроможності як інтегрованого концепту.

Формулювання цілей та завдань статті. Метою статті є аналіз змісту рефлексивно-оцінного компонента науково-методичної системи формування конкурентоспроможності фахівця муніципальної економіки та процесу його формування як у межах навчальних занять, так і в процесі самостійної діяльності студентів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури щодо проблеми професійної підготовки конкурентоспроможного фахівця дає підстави свідчити, що останнім часом збільшився інтерес і, відповідно, кількість наукових праць, присвячених питанням різноманітних підходів, механізмів, аспектів формування його конкурентоспроможності в сфері вищої освіти. Окремі аспекти формування конкурентоспроможності в системі вищої професійної освіти знайшли своє відображення в працях Ю. Рашкевича (2013), О. Романовського, О. Пономарьова, М. Гуревичова, С. Резнік (2014), В. Сафонові (2011), Л. Сушенцевої (2011) та інших. Заслужують на увагу дослідження сучасних українських учених з питань професійної підготовки майбутніх економістів (Левочко, 2009; Набока, 2012). Дослідження проблем якості професійної підготовки кваліфікованого фахівця, формування його фахової компетентності та готовності до професійної діяльності проводить також Європейська Асоціація з питань забезпечення якості в системі вищої освіти (European Association for Quality Assurance in Higher Education, 2005).

Більшість науковців, які досліджували проблему конкурентоспроможності фахівців, виокремлювали як окремий компонент цього утворення те, що було пов'язаним із здатністю особистості до рефлексії, оцінки особистих ресурсів, самоаналізу та самозміни.

Зокрема, Є. Євплова (Євплова, 2012) зауважує, що рефлексивно-оцінний компонент дозволяє педагогам професійного навчання усвідомлювати й оцінювати рівень своєї конкурентоспроможності, виявляти потребу в її формуванні, виявляти причини, що гальмують її розвиток.

Подібної думки щодо змісту рефлексивно-оцінного компоненту конкурентоспроможності фахівця дотримуються Н. Корнейченко (2008), О. Романовська (2011), які включають до нього самооцінку, самоконтроль, самоаналіз, управління саморозвитком і професійним ростом, саморегуляцію поведінки та діяльності.

У дослідженні В. Мезінова (Мезинов, 2009) рефлексія конкурентоспроможності фахівця закладена у зміст морально-естетичного компоненту цього утворення. Автор зауважує, що у межах зазначеного компоненту відбувається прагнення до етичного самовдосконалення, виявлення особистісних перспектив конкурентоспроможної поведінки, самовдосконалення у відповідності з ідеальною моделлю конкурентоспроможності особистості. Таким чином, підкреслюємо важливість для майбутніх фахівців усвідомлення ідеального образу успішного випускника. Такої ж думки щодо ролі рефлексії у формуванні конкурентоспроможності фахівця дотримується В. Шаповалов (2013), однак науковець дає компоненту назву парадигмально-прогностичного. Крім того, дослідник вміщує рефлексивні характеристики до складу ще двох компонентів конкурентоспроможності. Так, у межах інформаційно-змістовного компоненту, на думку автора, на основі самооцінки та регулятивних дій відбувається визначення стратегії і тактики конкурентоспроможної поведінки, а у межах операціонально-діяльнісного компоненту формуються уміння і навички, у тому числі й регулятивного характеру, що визначають успішність конкурентоспроможної поведінки. В. Бикова зміст рефлексії конкурентоспроможності вкладає у професійний компонент утворення, характеризуючи його як здатність до адаптації у конкретному середовищі, рефлексію власної діяльності (Бикова, 2012). Д. Мустафіна зауважує на обумовленості рефлексії конкурентоспроможності рівнем сформованості інженерного мислення, зокрема дослідниця пояснює таку свою думку тим, що уміння майбутнього інженера здійснювати рефлексію дозволяє усвідомлювати якість процесу і результату проектно-конструкторської діяльності з позицій вимог ринку, а

також впливає на самостійність у виборі стратегій діяльності (Мустафіна, 2010).

Таким чином, вважаємо доцільним виокремити у структурі конкурентоспроможності фахівця *оцінно-рефлексивний компонент*, що за змістом відбиватиме рівень сформованості адекватної самооцінки студента, на основі чого відбуватиметься самокорекція особистих ресурсів та рівня професійної готовності.

Характеристика рефлексивно-оцінного компоненту конкурентоспроможності майбутнього фахівця муніципальної економіки відбувалась на основі результатів досліджень О. Резван (2014), І. Демичевої (2002), Т. Стрітьєвич (2010), в яких наголошується на необхідності актуалізації в особистості постійних процесів самоусвідомлення, самооцінки та самозміни. Зокрема, корисним для дослідження став аналіз педагогічного досвіду вітчизняних учених щодо шляхів формування адекватної самооцінки особистості майбутніх фахівців (Демичева, 2002; Стрітьєвич, 2010). Важливо зазначити, що, за І. Демичевою та Т. Стрітьєвич, обов'язковим критерієм саморозвитку майбутнього фахівця має бути самоаналіз і самооцінка, коли він досліджує власну особистість, спілкування, емоційний стан, свою діяльність сьогодні на занятті, свої професійні вміння тощо. Аналіз у працях учених даного положення дозволив стверджувати, що автори традиційно відзначають два найпоширеніші прийоми формування самооцінки. Перший полягає у тому, щоб співвіднести рівень своїх домагань з досягнутим результатом, а другий – зіставити їх з думками оточення. Вважаємо, що елементи цих прийомів також можна використовувати з метою формування адекватної самооцінки майбутніх фахівців з метою формування рефлексивно-оцінного компонента конкурентоспроможності майбутнього фахівця муніципальної економіки.

Важливо зазначити, що також існують програми навчання рефлексії. Корисним для дослідження став досвід Г. Коджаспірової, яка у своїй програмі пропонує починати розвиток рефлексії з особистісної та професійної самосвідомості студентів (Коджаспірова, 1994). Спираючись на досвід ученої, припустили, що з метою формування рефлексивно-оцінного компонента можна використовувати на заняттях та демонструвати такі прийоми:

- ранжування майбутніми фахівцями муніципальної економіки професійно значущих якостей;

- усвідомлення майбутніми фахівцями себе в професії за допомогою методики малюнків (як реального, узятого за зразок, так і ідеального економіста), складання програми саморозвитку;

- написання твору-есе «Яким має бути ідеальний фахівець?» тощо.

У нагоді став і педагогічний досвід Л. Мітіної (Митина, 2002), зокрема її експериментальна програма розвитку професійної самосвідомості, тренінги розвитку професійної самосвідомості фахівця тощо, окремі елементи яких ми застосовували під час формувального експерименту з метою розвитку рефлексивно-оцінного компонента конкурентоспроможності майбутнього фахівця.

При цьому спирались на те, що формування рефлексії рівня власної конкурентоспроможності майбутніх фахівців муніципальної економіки має відбуватись як у межах навчальних занять, так і в процесі самостійної діяльності студентів. З метою формування рефлексивних умінь майбутніх фахівців визначили важливим застосовувати прийоми включення в хід занять питань, припущень, тверджень, які сприяють самосвідомості й самоконтролю ними власних дій та емоцій тощо.

Керуючись результатами дослідження О. Резван важливою визначили обов'язковість рефлексії кожного результату працевлаштування (на рівні резюме, співбесіди або позитивного рішення працедавця), що має посприяти подальшому самовдосконаленню майбутнього фахівця на основі усвідомлення ним вимог працедавця (Резван, 2014).

Отже, у змісті рефлексивно-оцінного компоненту визначили рефлексію якості процесу і результату професійної діяльності з позицій вимог ринку; здійснення майбутнім фахівцем самооцінки, самоконтролю, самоаналізу, управління саморозвитком і професійним зростанням, саморегуляції поведінки та діяльності; формування знань та умінь самопізнання й самооцінки свого професійного потенціалу, усвідомлення й оцінка рівня своєї конкурентоспроможності, а також причин, що гальмують її розвиток.

З метою перевірки гіпотези щодо ефективності запропонованої наукової системи формування конкурентоспроможного фахівця муніципальної економіки упродовж 2013–2017 років було проведено педагогічний експеримент, у якому брали участь студенти 1–4 курсів факультету Економіки та підприємництва Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова. На констатувальному етапі педагогічного експерименту відбувалось вивчення

ставлення до проблеми конкурентоспроможності учасників експерименту, зокрема, сформованість рефлексивно-оцінного компоненту конкурентоспроможності.

Аналіз рівня сформованості рефлексивно-оцінного компоненту визначався згідно показника рефлексивного критерію – рефлексивності, що оцінювався через використання однойменної методики А. Карпова та В. Пономарьової (Карпов, Пономарёва, 2004).

Результати дослідження сформованості *рефлексивно-оцінного компоненту* за рефлексивним критерієм узагальнили у таблиці 1.

Таблиця 1.

Рівні сформованості рефлексивно-оцінного компоненту конкурентоспроможності майбутнього фахівця муніципальної економіки за рефлексивним критерієм (констатувальний зріз, %)

Рівні/показники	ЕГ (126 осіб)		КГ (134 особи)	
	к-ть	%	к-ть	%
<i>Рефлексивність</i>				
• високий	19	15,1	23	17,2
• середній	64	50,8	64	47,8
• низький	43	34,1	47	35,0

Отже, результати констатувального експерименту виявили, що переважна більшість майбутніх економістів знаходиться на середньому рівні сформованості рефлексивно-оцінного компоненту конкурентоспроможності, а значить є потенційна можливість апробувати наукову систему формування зазначеного утворення у експериментальній групі.

Завданнями формування оцінно-рефлексивного компоненту стало формування умінь рефлексії якості процесу і результату його професійної діяльності; розвиток самооцінки, самоконтролю, самоаналізу, управління саморозвитком і професійним зростанням, саморегуляції поведінки та діяльності майбутнього фахівця муніципальної економіки; самопізнання й самооцінки професійного потенціалу, усвідомлення й оцінки власного рівня конкурентоспроможності, виявлення причин, що гальмують її розвиток тощо.

Досягнення поставлених завдань мало здійснюватися у процесі застосування рефлексивних вправ у межах навчальних занять й орієнтації

студентів на саморефлексію різних видів діяльності, пов'язаної із професійним самовиявленням (навчальних та виробничих практик, проходження співбесіди та корекції резюме, вибору шляхів професійного самовдосконалення тощо).

Формування рефлексивних умінь майбутніх фахівців муніципальної економіки здійснювали як у процесі навчальних занять, так і у межах самостійної діяльності студентів. Для цього використовували прийоми включення в хід занять питань, припущень, тверджень, які сприяють самосвідомості й самоконтролю студентами власних дій та емоцій (метод незакінчених речень, метод питань самому собі, метод рефлексивної мішені). Зокрема, метод рефлексивної мішені (Див. рис. 1) дозволяв здійснювати поточну рефлексію - самоаналіз і самооцінку, коли студенти досліджують власну діяльність сьогодні на занятті через оцінку розуміння змісту, інтересу, активності, складності.

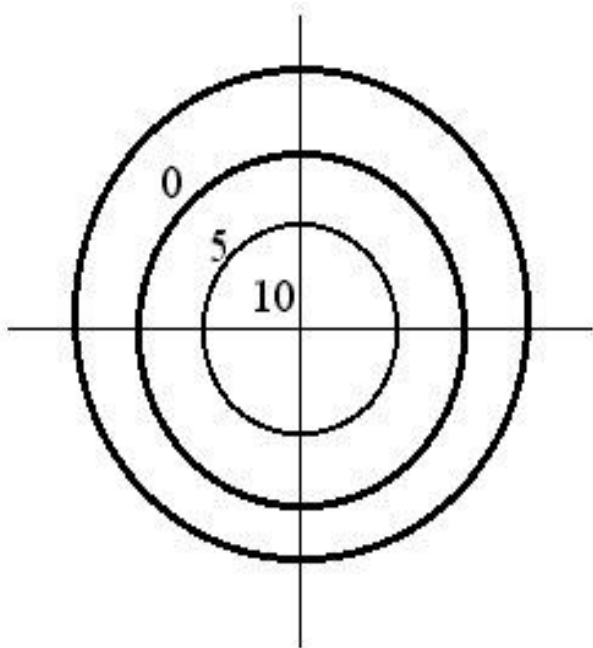

Рис 1. Рефлексивна мішень

У процесі реалізації на заняттях ігрової діяльності актуалізували процеси спілкування (взаємодії), у ході якого виявлялась зустрічна активність партнерів, результатом чого ставало уявлення студентів один про одного.

Після кожного результату працевлаштування (позитивного і негативного) майбутніх фахівців муніципальної економіки спрямовували до застосування методу «мікрогенезу свідомості особистості», суть якого

полягала в тому, що суб'єкт багаторазово й систематично вимірює низку параметрів власної особистості. Згідно із зазначеним після кожної співбесіди із працедавцем студенти мали проаналізувати власні досягнення та недоліки.

Рефлексивна самооцінка готовності до професійної діяльності виявлялась через оцінку ефективності резюме: студенти мали проаналізувати причини негативного рішення працедавця через співвіднесення рівня своїх домагань з досягнутим результатом. Крім того, майбутні економісти мали можливість з'ясувати думку інших студентів про зміст резюме.

З метою орієнтації майбутніх фахівців муніципальної економіки на усвідомлення реальних можливостей (ресурсів), актуальних для отримання роботи, спрямовували студентів до створення інтелект-карт «Моя майбутня професія». Зауважуємо, що увагу студентів було зорієнтовано на видах ментальних карт як методу запису у концентричній формі інформації, що логічно зв'язується у особистісному сприйнятті. У процесі зазначеної діяльності у майбутніх економістів формувались уміння перспективної рефлексії, що дозволяє визначити цілі та ресурси для їх досягнення.

У результаті реалізації рефлексивних методик майбутні фахівці муніципальної економіки вчилися усвідомлювати власні цілі, оцінювати рівень готовності до професійної реалізації, визначати особисті ресурси, що можуть допомогти у пошуку та отриманні місця роботи, досягати адекватності самооцінки щодо рівня особистої конкурентоспроможності.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Рефлексивно-оцінний компонент науково-методичної системи формування конкурентоспроможності фахівця муніципальної економіки визначається рефлексією якості процесу і результату професійної діяльності з позицій вимог ринку; здійсненням майбутнім фахівцем самооцінки, самоконтролю, самоаналізу, управління саморозвитком і професійним зростанням, саморегуляції поведінки та діяльності; формуванням знань та умінь самопізнання й самооцінки свого професійного потенціалу; усвідомленням й оцінкою рівня своєї конкурентоспроможності, а також причин, що гальмують її розвиток. Завдання з формування рефлексивно-оцінного компоненту науково-методичної системи формування майбутнього конкурентоспроможного фахівця здійснювалися у процесі застосування рефлексивних вправ у межах навчальних занять й орієнтації студентів на

саморефлексію різних видів активності, пов'язаної із професійним діяльністю, а саме, навчальних та виробничих практик, корекції резюме після проходження співбесіди з потенційними працедавцями, вибору шляхів подальшого професійного самовдосконалення тощо. Перспективи дослідження полягають у розширенні засобів технології формування рефлексивно-оцінного компонента конкурентоспроможності фахівця та аналізі інших компонентів запропонованої науково-методичної системи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Бикова, В. О. (2012). *Сутність, структура та діагностика рівня сформованості конкурентоздатності майбутнього фахівця*. Дніпропетровськ : Дніпропетр. ун-т ім. Альфреда Нобеля.
- Демичева, І. О. (2002). Показники професійного саморозвитку вчителя. *Педагогіка і психологія*, 21, 109–112.
- Евплова, Е. В. (2012). *Формирование конкурентоспособности будущих педагогов профессионального обучения*. (Дис. ... канд. пед. наук). Челябинск.
- Карпов, А. В., Пономарёва, В. В. (2004) *Психология рефлексивных механизмов управления*. Москва : ИП РАН.
- Коджаспирова, Г. М. (1994). *Культура профессионального самообразования педагога*. Москва : Изд-во ВППЦ.
- Корнейченко, Н. В. (2008). *Формирование конкурентоспособности специалиста гостиничного сервиса в процессе обучения в колледже*. (Дис. ... канд. пед. наук). Астрахань.
- Левочко, М. Т. (2009). *Професійна підготовка майбутніх фахівців економічної галузі: теорія, методика, організація*. Київ : Інформ. аналіт. агенство.
- Мезинов, В. Н. (2009). *Формирование конкурентоспособности будущего учителя в образовательном процессе университета*. (Дис. ... доктора пед. наук). Елец.
- Митина, Л. М. (2002). *Психология развития конкурентоспособной личности*. Москва : МПСИ ; Воронеж: МОДЭК.
- Мустафина, Д. А. (2010) *Формирование конкурентоспособности будущих инженеров-программистов в техническом вузе (автореф. дис. ... канд. пед. наук)*. Волгоград.
- Набока, О. Г. (2012) *Професійно-орієнтовані технології навчання у фаховій підготовці майбутніх економістів : теорія та методика застосування : монографія*. Слов'янськ: Підприємець Маторін Б. І.
- Національна Доктрина (2001) *Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті*. *Освіта*, 60–61, 1–5.
- Рашкевич, Ю. М., Андрейчук, С. К. (2013) *Класифікація освіти в контексті запровадження Національної рамки кваліфікацій і 3-го циклу навчання*. *Педагогіка і психологія*, 1, 36–42.
- Резван, О. О. (2014) *Формування професійно-рефлексивної позиції майбутніх фахівців автомобільно-дорожньої галузі*. Харків: Точка.
- Романовська, О. О. (2011) *Організаційно-педагогічні умови підготовки конкурентоздатного фахівця в інженерно-педагогічних навчальних закладах (автореф. дис. ... канд. пед. наук)*. Харків.
- Романовський, О. Г., Пономарьов, О. С., Гуревичов, М. М., Резник, С. М. (2014) *Оцінка конкурентоспроможності фахівця і якості його професійної підготовки : навч.-метод. посіб.* Харків: НТУ «ХП».
- Сафонова, В. Е. (2011) *Моделі підготовки системою вищої освіти фахівця, затребуваного ринком праці*. *Науковий вісник. Економічні науки*, 1, 423–439.

- Стрітьєвич, Т. Н. (2010) Рефлексія як засіб формування професіоналізму під час педагогічної практики. Отримано з http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_18/
- Сушенцева, Л. (2011) Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах : теорія і практика : монографія. Кривий Ріг: Вид. дім.
- Шаповалов, В. И. (2013) Конкурентоспособность личности в парадигме инновационного педагогического менеджмента. Отримано з <http://uchil.net/?cm=83719>.
- European Association for Quality Assurance in Higher Education (2005) Standards of Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. Retrieved from http://www.eqar.eu/fileadmin/documents/e4/050221_ENQA_report.pdf

REFERENCES

- Bykova, V. O. (2012) *Sutnist, struktura ta diahnozyka rivnia sformovanosti konkurentozdatnosti maibutnoho fakhivtsia [The essence, structure and diagnostics of the level of competitiveness forming of the future professional]*. Dnipropetrovsk: Dnipropetr. un-t im. Alfreda Nobelia. [in Ukrainian]
- Demycheva, I. O. (2002) Pokaznyky profesiinoho samorozvytku vchytelia [Criteria of professional self-development of a teacher]. *Pedahohika i psykholohiia [Pedagogy and Psychology]*, 21, 109–112. [in Ukrainian]
- Evplova, E. V. (2012) *Formirovanie konkurentosposobnosti budushhih pedagogov professional'nogo obuchenija* (dys. ... kand. ped. nauk) [Forming of competitiveness of a future teacher of vocational training (Thesis for a Degree Candidate of Pedagogical Sciences)]. Chelyabynsk. [in Russian]
- Karpov, A. V. & Ponomar'ova, V. V. (2004) *Psihologija reflektivnyh mehanizmov upravlenija [Psychology of reflexive mechanisms of management]*. Moskva: IP RAN. [in Russian]
- Kodzhaspyrova, H. M. (1994) *Kul'tura professional'nogo samoobrazovanija pedagoga [Culture of the professional training of a teacher]*. M. : Izd-vo VNPTs. [in Russian]
- Korneichenko, N. V. (2008) *Formirovanie konkurentosposobnosti specialista gostinichnogo servisa v processe obuchenija v kolledzhe* (dys. ... kand. ped. nauk) [Forming of competitiveness of a professional of hotel service in the process of academic training (Thesis for a Degree Candidate of Pedagogical Sciences)]. Astrakhan. [in Russian]
- Levochko, M. T. (2009) *Profesiina pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv ekonomichnoi haluzi: teoriia, metodyka, orhanizatsiia [Professional training of future specialists in the economic field: theory, methods, organization]*. Kyiv: Inform. analit. ahenstvo. [in Ukrainian]
- Mezynov, V. N. (2009) *Formirovanie konkurentosposobnosti budushhego uchitelja v obrazovatel'nom processe universiteta* (dys. ... doktora ped. nauk) [Forming of competitiveness of a future teacher in the learning process at the University (Thesis for a Degree Doctor of Pedagogical Sciences)]. Elets. [in Russian]
- Mitina, L. M. (2002). *Psihologija razvitija konkurentosposobnoj lichnosti [Psychology of development of a competitive personality]*. Moskva: MPSY ; Voronezh: MODEK. [in Russian]

- Mustafina, D. A. (2010) *Formirovanie konkurentosposobnosti budushhih inzhenerov-programistov v tehničeskom vuze* (avtoref. dis. ... kand. ped. nauk). [Forming of competitiveness of future computer engineers at technical University] (Thesis for a Degree Candidate of Pedagogical Sciences). Volgograd. [in Russian]
- Naboka, O. H. (2012) *Profesiino-oriientovani tekhnologii navchannia u fakhovii pidhotovtsi maibutnikh ekonomistiv : teoriia ta metodyka zastosuvannia*[Profession-oriented technologies of training in professional education of future economists: theory and methods of implementation]. Slov'iansk: Pidpriemets Matorin B.I. [in Ukrainian]
- Natsionalna Doktryna (2001) *Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy u 21 stolitti*[National Doctrine of Development of Education]. *Osvita*[Education], 60–61, 1–5. [in Ukrainian]
- Rashkevych, Yu. M. & Andreichuk, S. K. (2013) *Klasyfikatsiia osvity v konteksti zaprovadzhennia Natsionalnoi ramky kvalifikatsii i 3-ho tsykladu navchannia*[Classification of the education in the light of introduction of the National Framework of Qualifications and the 3rd cycle of training]. *Pedahohika i psykhohiia* [Pedagogy and psychology], 1, 36-42. [in Ukrainian]
- Rezvan, O. O. (2014) *Formuvannia profesiino-refleksyvnoi pozytsii maibutnikh fakhivtsiv avtomobilno-dorozhnoi haluzi*[Forming of professional-reflective position of a future professional of automobile and highway industry]. Kharkiv: Tochka. [in Ukrainian]
- Romanovska, O. O. (2011) *Orhanizatsiino-pedahohichni umovy pidhotovky konkurentozdatnoho fakhivtsia v inzhenerno-pedahohichnykh navchalnykh zakladakh* [Organizational-pedagogical conditions of a competitive professional training at engineer-pedagogical educational establishments] (avtoref. dys. ... kand. ped. nauk). Kharkiv. [in Ukrainian]
- Romanovskyi, O. H., Ponomarov, O. S., Hurevychov, M. M. & Rezyk, S. M. (2014). *Otsinka konkurentospromozhnosti fakhivtsia i yakosti yoho profesiinnoi pidhotovky* [Evaluation of the competitiveness of a professional and the quality of the professional training]. Kharkiv : NTU «KhPI». [in Ukrainian]
- Safonova, V. E. (2011) *Modeli pidhotovky systemoiu vyshchoi osvity fakhivtsia, zatrebuvanoho rynkom pratsi*[Models of training a professional requested the labour market by the system of higher education]. *Naukovyi visnyk. Ekonomichni nauky*[Scientific Bulletin. Economic Science], 1, 423–439. [in Ukrainian]
- Stritievych, T. N. (2010) *Refleksiiia yak zasib formuvannia profesionalizmu pid chas pedahohichnoi praktyky*[Reflection as a means of professionalism formation during pedagogical training]. Retrieved from http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_18/ [in Ukrainian]
- Sushentseva, L. (2011) *Formuvannia profesiinnoi mobilnosti maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh : teoriia i praktyka* [Forming of professional mobility of future qualified workers at vocational and technical educational establishments]. Kryvyi Rih: Vyd. dim. [in Ukrainian]
- Shapovalov, V. Y. (2013) *Konkurentosposobnost lichnosti v paradyhme ynnovatsyonnoho pedahohycheskoho menedzhmenta* [Competitiveness of a personality in the paradigm of innovative pedagogical management]. Retrieved from <http://uchil.net/?cm=83719>. [in Russian]

European Association for Quality Assurance in Higher Education (2005) Standards of Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. Retrieved from http://www.eqar.eu/fileadmin/documents/e4/050221_ENQA_report.pdf

Ільєнко Олена Львівна

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Харківського національного університету
міського господарства імені О.М. Бекетова
61202 Харків, вул. Ахсарова, 20, кв. 97
Тел. +380501094653
Тел. +38057 70730124 Каф.
ORCID ID 0000-0002-6353-9332
E-mail: lenailyenko@yahoo.com

Пієнко Олена

PhD in Philology, associate professor of
the department of foreign languages.
O.M.Beketov National University
of Urban Economy in Kharkiv.
Kharkiv, Akhsarova str., 20, apt. 97
Tel.+380501094653
Tel+38057 70730124
ORCID ID 0000-0002-6353-9332
E-mail: lenailyenko@yahoo.com